

Comparative Turkish Dialects and Literatures
Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri ve Edebiyatları
Cilt/ Volume 2 Sayı / Issue 4, Kasım/ November 2023, 57-63

Atıf/Citation: Özyurt, S. (2023). Sührâb-Nâme. *Comparative Turkish Dialects and Literatures*. 2 (4), 57-63.

SÜHRÂB-NÂME

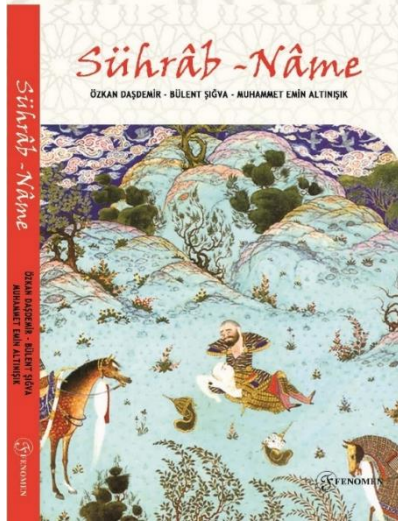
(Daşdemir, Ö., Şığva, B., Altınışık, M. E. (2022). Sührâb-Nâme. Erzurum: Fenomen Yayıncılık)

Sührâb-Nâme

Kitap İnceleme / Book Review

(Kitap İnceleme Geliş Tarihi: 15.11.2023 / Kabul Tarihi: 27.11.2023)

Salih ÖZYURT*

Firdevsî'nin kaleminden çıkan Şehnâme, Fars edebiyatının öne çıkan başyapıtlarından biri olarak kabul edilir ve İran'ın millî destanı olarak değer görür. Firdevsî'nin üstün zekâsı ile muazzam bir üslupla şekillenen Şehnâme, antik İran'ın destansı tarihinde efsanevi bir dokunuşla canlandırılmış, epik destanın en değerli örneklerinden birini ortaya çıkarmıştır. Şehnâme, Firdevsî tarafından 11. yüzyılda yazılmış, İran'ın tarihini, mitolojisini ve kahramanlık öykülerini anlatan epik bir şiidir. Bu eser, İran'ın millî gelişimini

* Dr. Öğr. Üyesi, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü; Asst. Prof. Dr., Ağrı İbrahim Çeçen University, Faculty of Arts and Sciences, Department of Turkish Language and Literature, sozyurt@agri.edu.tr, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9535-7357>.

güçlendiren ve bir kültür üretimi olarak kabul edilen önemli bir eser konumundadır. Destan; kahramanlık, adalet, sevgi, ihanet gibi evrensel temaları işleyerek sadece İran'ın değil, genel anlamda insanlığın ortak kültür varlığına da katkı sağlamıştır.

Yazılı kültür, bu tür eserleri koruma, çoğaltma ve daha geniş bir kitleye ulaştırma amacı taşır. Böylece sözlü kültürde var olan ancak zamanla bozulma riski taşıyan değerli eserler, yazılı ortamda daha kalıcı bir şekilde muhafaza edilebilir. Bu da uluslararası düzeyde insanlığın ortaklaşa bir kültür oluşturmasına katkıda bulunabilir.

Türk edebiyatında da *Şehnâme* metinleri, söz konusu eserin tamamının veya içinde yer alan müstakil anlatıların tercümeleri şeklinde olup manzum, mensur ve karışık yeniden yazma örneklerinden meydana getirilmiştir. *Şehnâme*'nin bilinen başkahramanı Rüstem başta olmak üzere diğer kahramanlarına atıflar yapılarak Türk kültüründeki ünü daha da artırılmıştır. *Şehnâme*'de Rüstem'in kahramanlıkları ile ilgili bölümler eserde önemli bir yer tutmaktadır. *Sührâb* destanı da müstakil olarak Türkçeye çevrilen ve yeniden yazılan *Şehnâme* metinlerinden birisi olarak kabul edilir.

Sührâb, Zaloğlu Rüstem'in bir Türk kızından olan oğlunun adıdır. *Şehnâme*'de anlatıldığına göre Sührâb babasını tanımadan annesinin yanında büyümüştür. Bir savaşta karşılaşır ve birbirlerini tanımadan cenk ederler. Sührâb galip geleceği sırada Rüstem hile yapıp onu öldürür. Daha sonra Rüstem öldürdüğü Sührâb'ın oğlu olduğunu ama ne yazık ki iş işten geçmiştir. *Şehnâme*'de bu durum dramatik bir şekilde işlenmiştir (Pala, 2015: s. 411). Klasik Türk edebiyatında bu tür eserlerden etkilenen şairler bu tarz metinleri Sührâb-nâme başlığı ile ele almışlardır. Kitap kritiği olarak incelediğimiz bu eserde, Türkçe yeniden yazılan Sührâb-nâme başlıklı iki eserin tenkitli metni yapılmıştır.

Söz konusu çalışma; Giriş, Eser nüsha tanıtımı, Eserde yer alan başlıklar ve özetleri, Metnin kuruluşu ile ilgili konular ve Sonuç şeklinde oluşturulmuştur. Sonuç kısmından sonra tenkitli metin kısmı yer almıştır. Çalışma, özel isimler dizini ve nüsha örnekleri ile sona ermiştir.

Eser, Sührâb ile babası Rüstem arasında cereyan eden ve en sonunda da Rüstem'in kendi oğlu Sührâb'ı öldürmesiyle neticelenen olayların anlatıldığı Şehnâme'deki ilgili kısmın Türkçeye tercüme edilmesiyle meydana gelmiştir. Eserin ne zaman yazıldığına dair kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak nüshalarda yer alan istinsah tarihlerinden (1047/1638 ve 1148/1736) hareketle eserin 1638 yılından önce yazıldığı anlaşılmaktadır. Eserin Fransa Millî Kütüphanesi'nde bulunan nüshasının "Âgâz-ı Dâsitân" başlığından önceki giriş kısmında geçen

Bu mücrim ‘Abdî’ye lutf ile söyle

Virüp firdevsüñi Firdevsî eyle

*beyti ve Bosna Hersek Gazi Hüsrev Kütüphanesi’nde kayıtlı nüshasının
“Der-Hâtîme-i Kitâb” başlıklı kısmında geçen*

Uyardum ben za’îfi itmeyüp red

İdesin ‘Abdî merhûmum diyü ‘add

Kıyâmet içre itme ‘Abdî ma’yûb

‘Atañi eyle yâ Vehhâb mevhûb

beytleri eserin “Abdî” mahlaslı bir kişiye ait olduğunu ortaya koymaktadır.

Daşdemir, Şığva ve Altınışık, eserin tespit edilebilen iki nüshasından bahsederek çalışmayı bu iki nüsha üzerinden incelemişlerdir.

Eserin birinci nüshası Fransa Millî Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Koleksiyonunda 3 cilt hâlinededir. Türkiye Yazma Eser Kurumu dijital kataloğunda “Fonds des traductions, 70-72” demirbaş numarası ile kayıtlı bu nüsha, Fransa Millî Kütüphanesi’nde “Supplement Turc 906-908” olarak yeni katalog numarası ve “Hikâye-i Sührâb b. Rüstem” ismiyle kayıtlanmıştır. Nüshanın her cildinin baş tarafında Dil Oğlanları Okulu müdürü R. P. Romain ilgi ve yönetiminde A. Deval tarafından Osmanlı Türkçesinden Fransızcaya çevirisi vardır. H. 1148/M. 1736 yılında istinsah edilmiştir. 1. cilt 28, 2.cilt 28 ve 3. cilt 40 varaktan oluşmaktadır. Nesih yazı ile kaleme alınmıştır ve her sayfada 14 satır bulunmaktadır. Nüshanın, “Dâsitân-ı Sührâb-ı Nev-Civân Bâ-Pedereş Rüstem-i Destân” başlığı atılarak

Be-‘avn-i Kâdir [ü] Kayyûm [u] Vehhâb

Dirüm Rüstemle netdi oğlı Sührâb

beytiyle başladığı ve “Hayrlusı oldur ki ‘âkıl olanlar kazâya rızâ virüp yol yarağıyla hâzır ve müheyyâ olalar tâ ki kûs-ı rihlet çalınacak. Benüm dahı maslahatcuğum var idi deyü çalınmaya” mensur kısmından sonra gelen

Kâtibine her kim ide bir du‘â

Hak murâdın vire fî-yevmi’l-cezâ (1148)

beytiyle sona erdiği belirtilmiştir. Sonraki kısımlarda bu nüsha, F olarak isimlendirilmiştir.

Eserin ikinci nüshası ise Bosna Hersek Gazi Hüsrev Kütüphanesi Türkçe Yazmaları koleksiyonunda 3488 demirbaş numarası ile “Dâsitân-ı Sührâb-nâme” ismiyle kayıtlıdır. H. 1047/M. 1638 yılında istinsah edilmiştir. Yukarıda belirtildiği üzere 1b varağından sonra varak kopukluğu bulunan nüsha, 41 varaktan meydana gelmiştir. Nestalik yazı ile yazılan nüshanın her sayfasında 17 satır vardır. Nüsha, “Dasitân-ı Sührâb-nâme” başlığı atılarak “Besmeledür benligi sütüre, emâm-ı şükr ü sipâs ol hazrete ki zât u sıfât imkândan mukaddes ve mu‘arrâdur” şeklindeki mensur bir cümle ile başlayıp

Her ki diler cennetü'l-me'vâ Hak vire aña

Yazamñ rûhına bir Fâtiha ihsân ide

beytiyle tamamlanmaktadır. Nüshanın sonunda aynı zamanda “Temmet-i tamâm bi-‘avnillâhi'l-meliki'l-mennân der kalem-i İbrâhim ‘an kal‘a-ı (?) der-zamân-ı Defterdâr Hazreti Mehmed Efendi sene seb‘un [ve] erba‘ûn ve elf 1047” şeklinde istinsah kaydı düşülmüştür. Bu nüshayı da B olarak isimlendirmişlerdir.

Her iki nüshada da başlıklar kırmızı mürekkeple yazılmıştır. İki nüsha mukayese edildiğinde manzum-mensur karışık bir anlatıma başvurulduğu görülmektedir. Manzum anlatım, F nüshasında B nüshasına göre daha fazladır. B nüshasında varak kopukluğunun olması ve bazen de F nüshasında manzum olarak verilen kısımların B nüshasında mensur olarak ifade edilmesi iki nüsha arasındaki beyit sayısını değiştirmektedir. F nüshasında 412 beyit kaleme alınmışken bu sayı B nüshasında 151’dir. İki nüshadan eklenen beyitler ile birlikte toplam beyit sayısı 456 olmaktadır. Mensur parçaların arasına serpiştirilen bu manzum kısımlar, iki amaç için tercih edilmiştir. Bazen mensur anlatılan bir olayın devamı, manzum şekilde tamamlanmış bazen de yukarıda anlatılan mensur kısım, beyitler yoluyla daha da pekiştirilmiştir. Birkaç beyitte tercih edilen “fâ’ilâtün/fâ’ilâtün/fâ’ilün” vezni dışında eserin tamamında “mefâ’ilün/mefâ’ilün/fe’ülün” vezni kullanılmıştır. Birkaç kusur dışında vezin, manzum kısımlarda başarılı bir şekilde uygulanmıştır. Her iki nüshada da müstensihden kaynaklı kelime ve cümle eksiklikleri görülmektedir. Bu bakımdan iki nüsha, birbirini tamamlar niteliktedir. Tenkitli metin yöntemiyle tek mil bir nüsha oluşturulduğu görülmektedir. Eser, Sührâb ile babası Rüstem arasında geçen destansı hikayeler aşağıdaki başlıklar altında işlenmiştir:

Birinci Cilt

Dâsitân-ı Sührâb-ı Nev-Civân Bâ-Pedereş Rüstem-i Destân (Genç Sührâb ile babası Rüstem'in hikâyesi)

Âgâz-ı Dâsitân (Hikâyenin Başlangıcı)

Hadîs-i Rüstem-i Destân Bâ-Duhter-i Şâh-ı Semengân (Semengân Şâh'ın kızı ile Rüstem'in Kıssası)

Der Beyân-ı Velâdet-i Sührâb-i Şîr-Dilîr Püser-i Rüstem-i Şîr (Rüstem'in Oğlu Sührâb'ın Doğumu Hakkında)

Esb Giriften-i Sührâb-ı Nev-Civân Püser-i Rüstem-i Destân (Rüstem-i Destân Oğlu Sührâb'ın At Yakalaması)

Haber Yâften-i Efrâsiyâb-ı Şâh-ı Tûrân Ez-Hâl-i Sührâb-ı Nev-Civân (Tûrân Şâhı Efrâsiyâb'ın Sührâb-ı Nev-Civân'ın Hâlınden Haberdar Olması)

Resîden-i Sührâb Be-Diz-i Sefîd ve Remz-i O Bâ-Hecîr ve Esîr Şoden-i Hecîr (Sührâb'ın Sefîd Kalesine Ulaşması, Hecîr'le Savaşması ve Hecîr'in Esir Olması)

Âgâh Şoden-i Gürd-âferîd Ez-Giriftâr Şoden-i Hecîr (Hecîr'in Esir Alınmasından Gürd-âferîd'in Haberdar Olması)

Nâme Nüvişten-i Gejdehem-i Pîr Be-Kâvûs Şâh-ı Cihân-gîr ve İ'lâm Kerden-i Ahvâl-i Sührâb-ı Dilîr (Gejdehem'in Kâvûs Şâh'a Mektup Yazması ve Sührâb-ı Dilîr'in Hâllerini Bildirilmesi)

Haber Yâften-i Şâh-ı Kâvûs-ı Ferîd Ez-Rezm-i Sührâb Der-Diz-i Sefîd (Kâvûs Şâh'ın Sührâb'ın Sefîd Kalesi'ndeki Savaşı'ndan Haberdar Olması)

Nâme Nüvişten-i Kâvûs Şâh Be-Nezdik-i Rüstem-i Nîv ve Âgâh Kerden-i Tehemten Râ Ez-Ahvâl-i Sührâb-ı Pîl-Ten Be-Dest-i Gîv (Kâvûs Şâh'ın Rüstem'i Yanına Çağırarak İçin Mektup Yazdırması ve Rüstem'in Gîv Vasıtasıyla Sührâb'ın Hâllerine Vakıf Olması)

İkinci Cilt

Resîden-i Gîv Be-Nezdik-i Rüstem-i Nîv (Gîv'in Rüstem'e Ulaşması)

Âmeden-i Rüstem-i Destân Pîş-i Kâvûs-ı Cihân-bân ve Hışm Kerden-i Kâvûs Şâh Ber-Rüstem-i Şîr ve Bâz Reften-i Rüstem-i Hışm-gîr Ez-Pîş-i Kâvûs-ı Bî-Tedbîr (Rüstem'in Kâvûs Şâh'ın Huzuruna Gelmesi, Kâvûs Şâh'ın Rüstem'e Öfkeyle

Muamele Etmesi ve Rüstem'in Hışımlı Bir Şekilde Kâvûs Şâh'ın Huzurundan Ayrılması)

Resîden-i Gûderz Bâ-Pehlivânân Pîş-i Rüstem-i Destân-ı Sâm-ı Nerîmân (Gûderz'in Askerler ile Rüstem'e Yetişişi)

Bâz Geşten-i Rüstem Bâ-Pehlivânân-ı Sipâh Be-Nezd-i Kâvûs Şâh-ı Kîne-H'âh (Rüstem'in Cesur Askerleri ile Kinli Kâvûs Şâh'ın Yanına Yeniden Geri Dönmesi)

Reften-i Kâvûs Şâh-ı Kâm-yâb Be-Diz-i Sefîd Be-Ceng-i Sührâb-ı Nev-Civân (Kâvûs Şâh'ın Yiğit Sührâb ile Savaşmak İçin Sefîd Kalesine Gitmesi)

Reften-i Rüstem Be-Diz-i Sefîd Be-Dîden-i Sührâb ve Küşten-i Zenderezm Râ Vezîr-i Sührâb (Sührâb'ın Görmesiyle Rüstem'in Sefîd Kalesine Gitmesi ve Sührâb'ın Veziri Zenderezm'in Öldürülmesi)

Bâz Âmeden-i Rüstem Ez-Diz-i Sefîd ve Vasf Kerden-i Sührâb Râ Pîş-i Kâvûs Şâh-ı Ferîd (Rüstem'in Sefîd Kalesinden Gelerek Kâvûs Şâh Önünde Sührâb'ın Hâllerini Anlatması)

Pürsîden-i Sührâb-ı Şîr Nişân-ı Rüstem Ez-Hecîr (Sührâb'ın Hecîr'e Rüstem'in İşaretlerini Sorması)

Üçüncü Cilt

Âmeden-i Sührâb Be-Leşker-i Îrân Be-Rezm Kerden Bâ-Dilîrân (Sührâb'ın Îrân Askerleriyle Yapacağı Savaş İçin Îrân'a Gelmesi)

Rezm-i Rüstem Bâ-Sührâb Bâr-ı Evvel (Sührâb ile Rüstem'in Birinci Savaşı)

Hadîs-i Rüstem Bâ-Gîv-i Rezm-H'âh ve Reften-i Rüstem Pîş-i Kâvûs Şâh (Gîv ile Rüstem'in Sohbeti ve Rüstem'in Kâvûs Şâh'ın Huzurundan Ayrılması)

Efkenden-i Sührâb-ı Dilîr Rüstem-i Şîr Râ (Sührâb'ın Rüstem'i Yere Yıkması)

Küşten-i Rüstem-i Destân Peser-i Hod Sührâb-ı Nev-Civân Râ (Rüstem'in Sührâb'ı Bizzat Öldürmesi)

Zârî Kerden-i Rüstem-i Destân Ber-Sührâb-ı Nev-Civân (Rüstem'in Sührâb'ın Başında Ağlaması)

Haber Yâften-i Şâh-ı Semengân Ez-Küşten-i Sührâb ve Zârî Kerden-i Tehmîne Mâder-i Sührâb (Sührâb'ın Ölümünden Semengân Şâhı'nın Haberdar Olması ve Sührâb'ın Annesi Tehmîne'nin Feryad, Figan Etmesi)

Der-Hâtîme-i Kitâb

başlıkları ile konunun işlenişi ortaya konulmuştur.

Çalışmanın sonuç kısmında ise Daşdemir, Şığva ve Altınışık *Şehnâme*'nin tamamı ya da bir kısmının Türk diline tercüme yoluyla veya yeniden işlenerek kazandırılmasının önemine vurgu yapmışlar ve bu durumun Türklük bilimi araştırmacılarının genellikle ihmal ettikleri bir husus olduğuna dair düşüncelerini ortaya koymuşlardır. Türkçe *Sührâb-nâme*'nin yurt dışı kütüphanelerinde kayıtlı iki nüshasını tenkitli metin yöntemiyle ortaya çıkararak Türklük bilimine armağan etmişlerdir. Ayrıca eserde, baba-oğul ilişkisi, hile-aldatma motifleri ile Türk-Fars ve Batı destanlarının ortak yönlerinin benzerlik ilişkileri kaleme alınmış ve olumsuz değer dönüşümlerinin varyantlarını sunmuşlardır. Asırlardan beri devam eden bir edebiyatın anlaşılmasına katkıları münasebetiyle hazırlayanlara teşekkür etmek gerekir.

Kaynaklar

Daşdemir, Ö., Şığva, B., Altınışık, M. E. (2022). *Sührâb-Nâme*. Erzurum: Fenomen Yayıncılık

Pala, İ. (2015). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, İstanbul: Kapı Yayınları